

Kädestä suuhun – Julia Kristevan objekti ja anorektisen
ruumiillisuuden epäpuhtauden kokemus

Anna Penttilä
Kandidaatintutkielma
Filosofia
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2018

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. <i>Anorexia nervosa</i> ja anorektinen ruumiillinen subjekti.....	3
2.1 <i>Anorexia nervosa</i>	3
2.2 ”Kielteinen” ja ”todellinen” mieli	4
3. Fenomenologinen metodi	7
3.1 Rumiillinen subjekti	8
3.2 Historiallinen kerrostuneisuus	10
4. Julia Kristeva, abjekti ja abjektio	12
4.1 Abjekti ja abjektio	13
4.2 Itsen abjektio	14
5. Ruoan abjektius ja epäpuhtaus	16
5.1. Mary Douglasin näkökulmia epäpuhtauden ja puhtauden merkityksiin	16
5.2 Rasvaisuus ja moraalittomuus Anne Puurosen etnografisessa tutkimuksessa	19
5.2.1 Rasvattomuuden tyylistä ja terveydestä puhtautena.....	19
5.2.2 Konventionaalisuus ruokapuheen moraalikoodistossa.....	22
6. Lopuksi	24
Kiitokset	26
Lähteet	27

1. Johdanto

Tutkielmassani tarkastelen, kuinka bulgarialais-ranskalaisen filosofin Julia Kristevan (s. 1941) *abjektin* ja *abjektion* käsitteet soveltuvat anorektisen ruumiillisuuden epäpuhtauden kokemuksen tarkasteluun. Abjektiolla tarkoitetaan vastenmielisyyden tunnereaktiota, jonka jokin itseen nähden ulkoinen aiheuttaa. Tuo ulkoinen ”olio” on torjuttava sen uhkaavan luonteen vuoksi. Abjekteiksi olioiksi tutkielmassani määrittyvät ensisijaisesti epäpuhtaiksi mielletyt ruoat. Abjekteihin yhdistyy ajatus epäpuhtaudesta, jota käsittelen tutkielmassani muun muassa Mary Douglasin ja Anne Puurosen tutkimusten kautta. Puhtaus ja epäpuhtaus sisältävät tarkastelussani merkitysrakenteita, jotka ovat sekä ajallisesti että paikallisesti muodostuneita ja muuttuvia. Ajattelen epäpuhtauden ja puhtauden kokemusten määrittelevän anorektisen ruumiillisuuden moraalisia tuntemuksia. Tarkoitin moraalisisilla tuntemuksilla karkeasti ottaen sitä, kokeeko sairastunut toimivansa syömisvalintojensa suhteen oikein vai väärin ja tulevansa valintojensa kautta hyväksi tai huonoksi ihmiseksi merkityksellistyneeksi kokemuksessaan. Tarkastelen ruokaa abjektina ja ruoan abjektia suhdetta anorektiseen subjektiin, jolloin voidaan esittää ajatus ruoan puhtauden ja epäpuhtauden merkityksestä ”anorektisessa maailmassa” elävälle. Tuota maailmaa ei väitteeni mukaan voida riittäväällä tavalla ymmärtää pelkästään lääketieteen lähestymistavan kautta.

Fenomenologiaa ja erityisesti ruumiinfenomenologiaa on aiemmissakin tutkimuksissa käytetty metodisena välineenä anorektisen ruumiillisuuden tutkimisessa. Ensisijainen kiinnostukseni on kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa merkityksenannoissa ja niiden yhteydestä anorektisen ruumiillisuuden kokemuksiin. Näiden kokemusten tarkastelun tutkielmassani mahdollistaa Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologian soveltaminen. Käytän myös aiempia, anoreksiaa fenomenologian kautta lähestyneitä tutkimuksia tukena työssäni, esimerkiksi artikkelia ”Anorektisen ruumiin fenomenologia” (Reuter 1997). Erääksi keskeiseksi käsitteeksi nousee fenomenologinen ajatus eletystä ruumiillisuudesta. Sen avulla voidaan ymmärtää, kuinka anorektinen ruumiillisuus elää totena kokemukset, jotka objektiivisesti tarkasteltuina vaikuttavat epätosilta tai vääristyneiltä, kuten oman ruumiin näkeminen muodoltaan suurempana kuin muut sen näkevät.

Fenomenologiaan kuuluu ominaisena piirteenä ajatus tietoisuuden intentionaalisuudesta eli suuntautuneisuudesta maailmaan. Tutkielmassani kiinnitän huomiota Maurice Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologiaan, johon viitaten intentionaalisuuden voi käsittää tapahtuvan jo ruumiillisella tasolla, ei siis vain ajattelun akteissa (Hacklin ym. 2014). Intentionaalisena toimintana ymmärrettynä anoreksia saattaa näyttäytyä absurdina ja tuhoisana. Syömishäiriöistä käyttäytymistä ymmärtääkseen on nähtävä, kuinka tuo käyttäytyminen näennäisestä järjettömyydestään huolimatta luo merkityksiä. Tuomalla esiin uusia näkökulmia anoreksiaan elettyä kokemuksena ja huomioimalla ruumiillisen subjektin tavan muodostaa ympäristössä merkitysrakenteita, joissa yksilö ja kulttuuri ovat suhteessa keskenään (Reuter 1997, 138), voidaan onnistua paremmin hahmottamaan sairauden moniselitteistä luonnetta. Näin voidaan huomioida laajemmin anoreksian merkityksellisyys sairastavalle ja kohdata sairastunut hoitotyössä inhimillisemmin kuin vain ulkoisesti tarkasteltavana kehona.

Luvussa 2 esittelen *anorexia nervosa*n lääketieteellisessä viitekehyksessä, minkä jälkeen luvussa 3 esittelen fenomenologiaa, jota käytän tutkielmassani metodisena välineenä. Luvussa 4 siirryn teoreettisen viitekehysten tarkasteluun eli Julia Kristevan teoriaan abjektista. Luvussa 5 tarkastelen Mary Douglasin avulla epäpuhtautta ja puhtautta, minkä jälkeen jatkan aiheen parissa Anna Puurosen ajatuksien valossa. Lopuksi esittelen yhteenvedon anorektisen subjektin abjektion kokemuksesta suhteessa esittelemiini määritelmiin ja yhteyksiin.

2. *Anorexia nervosa* ja anorektinen ruumiillinen subjekti

2.1 *Anorexia nervosa*

Lääketiede kuvaa *anorexia nervosaa* diagnostisin määritelmän. Huomautan, että käytän sairaudesta jatkossa termiä ”anoreksia”. Lääketieteellinen termi kytkeytyy lääketieteen kohteena olevana objektikehoon, kun taas anoreksia soveltuu paremmin ilmaisemaan elettyä kokemuksellisuutta sairastavan kehosta. Diagnostiset määritelmät ovat tarpeen muun muassa siksi, että sairaus olisi objektiivisesti tunnistettavissa ja tutkittavissa, ja sitä sairastavat pääsisivät asianmukaisen hoidon piiriin. Lisäksi diagnoosikriteereihin sisältyy mahdollisuus täydentää ja muokata diagnooseja, mikä voi muun muassa helpottaa hoidon piiriin pääsemistä. *Anorexia nervosan* eli laihuushäiriön on lääketieteellisen määritelmän mukaan sisällettävä ainakin seuraavat piirteet:

- Henkilö kieltäytyy ylläpitämään ikänsä ja pituutensa mukaista minimipainoa, ja on siis alipainoinen.
- Alipainoisuudesta huolimatta henkilö pelkää painon nousua ja lihomista.
- Henkilön kokemus oman kehon painosta ja muodosta on häiriintynyt. Kehon muodolla ja painolla on vaikutus siihen, millaiseksi henkilö kokee itsensä. Henkilö yleensä myös kieltää vakavan alipainoisuutensa. Naisten kohdalla ilmenee myös amenorreaa eli vähintään kolmen peräkkäisen kuukautiskierron pois jäämistä, mikäli naisen kuukautiset ovat alkaneet. Amenorreaksi katsotaan myös se, jos kuukautiset tulevat ainoastaan hormonin (esim. estrogeeni) ottamisen jälkeen. (Karhunen, Kuikka & Uusitupa 2003, 860.)

Tutkimustulokset kertovat, että *anorexia nervosaan* liittyy aivojen likvoritilavuuden, aivokammioiden ja aivokuoren uurteiden laajenemisen lisäksi valkean ja harmaan aivoaineen vähenemistä. Nämä johtuvat aliravitsemuksesta, joka aiheuttaa elimistöön endokriinisia ja metabolisia muutoksia. Muutokset yleensä normalisoituvat painon nousun myötä, mihin liittyy ymmärrettävästi kunnollinen syöminen. (Emt, 859.)

Lääketiede mieltää anoreksian psykiatriseksi sairaudeksi ja tutkii anoreksiaa sairastavaa lähtökohtaisesti fysiologisenä objektikehona, joka ensisijaisesti pyritään parantamaan sairaudestaan ja palauttamaan ”normaalitilaan”. Tähän normalisointiin pyritään tarvittaessa somaattisella hoidolla sairaalan osastohoidossa. Kehonpainon kohoaminen

pyritään turvaamaan kunnollisen syömisen kautta ja normalisointia tarkkaillaan erilaisin numeerisin mittausten menetelmin. Fyysisen tilan kohentamiseen on aina yhdistettävä myös psykiatrinen hoito esimerkiksi jollakin terapiamuodolla. (Pajamäki 2015, 2851.) Elimistön fyysisen tilan normalisointi vaikuttaa myös sairastuneen ajatusmallien muuttumiseen. Fyysisellä ja psyykkisellä hyvinvoinnilla onkin vastavuoroinen yhteys. Anoreksia ei aiheudu yhdestä tekijästä eikä sitä näin ollen voida paikantaa yksinomaan esimerkiksi biologisiin tekijöihin. Sairauden kehittymiseen vaikuttavat myös henkilön oma persoonallisuus ja psykologinen kehitys, ihmissuhteet, kulttuuri ja yhteiskunta (Syömishäiriöliitto SYLI ry. 2009, 18). Kahdesta viimeisimmästä tekijästä esimerkkeinä mainittakoon erilaiset kehoihanteet, terveystieteelliset diskurssit, ruokaan ja kehoon liitettävät merkitykset ja erilaiset mediarepresentaatiot.

Käyttäessäni sanaliittoa *anorektinen subjekti* tai *anorektinen ruumiillisuus* tarkoitan henkilöä, jolla on lääketieteellisesti diagnosoitu *anorexia nervosa* ja joka kokee tietyllä tavalla. Erottamalla termin ”anoreksia” lääketieteellisestä diagnoosinimestä haluan korostaa anoreksian kokemuksellista luonnetta. Tämä erottelu on tarpeen ruumiinfenomenologisen näkökulman ilmentämisen takia. Seuraavaksi tarkastelen kanadalaisen psykologin, Peggy Claude-Pierren (2000), ajatusten pohjalta anorektisen subjektin mielen luonteen muutoksia, joiden myötä anoreksiaan sairastunut alkaa elää sellaisessa todellisuudessa, joka eroaa siitä koetusta todellisuudesta, jossa hän koki itsensä ennen sairastumista.

2.2 ”Kielteinen” ja ”todellinen” mieli

Claude-Pierren (2000, 147) mukaan anoreksiaan sairastuvan mieli muuttuu ”kielteisen” ja ”todellisen” mielen vastakkainasetteluksi. Jatkan kielteisen ja todellisen mielen käsittelyä ilman lainausmerkkejä tästä edespäin. Kielteinen mieli on juonikas: se luo sairastuneelle epäonnistunutta käsitystä itsestään ja saa sairastuneen eristämään läheiset ympäriltään. Kielteisen mielen kautta aiheutuu onnistumisen kokemuksia, kun sairastunut onnistuu toimimaan kielteisen mielen sanoman mukaisesti. Kielteinen mieli yllyttää uhria näkemään nälkää ja karkottamaan sairastuneen ulottuvilta avun sekä hellyyden. (Emt, 147.) Todellinen mieli voidaan Claude-Pierreä mukailien käsitteellistää myös ”minäksi”, joka oli kielteisen mielen ilmaantumiseen nähden ensisijainen. Todellinen mieli painuu sairastumisessa kielteisen mielen taustalle. Houkuttelemalla

kielteinen mieli luopumaan tiukasta otteestaan, voi todellisen mielen saada uudestaan paljastamaan itsensä. (Emt, 147–148.) Kielteisen ja todellisen mielen vastakkainasettelua ilmennän potilasdialogin kautta. Seuraavassa ote Mindy-nimisen henkilön dialogista kielteisen mielensä kanssa. Dialogissa ”Peggy” on tulkintani mukaan itse Peggy Claude-Pierre, Mindyä hoitava henkilö. Kursivoimattomat tarkennukset dialogin sisällä ovat tekemiäni tulkintoja:

-Mindy kielteinen mieli: *”Minun ei pitäisi olla täällä (hoidossa). Minun ei pitäisi syödä. En ole itse halunnut tänne. Olen yksin ja minun pitäisi eristää itseni kaikista ympärilläni olevista. Olen liian lihava.”*

-Mindy todellinen mieli: *”Minulla ei ole mitään valtaa siihen (syömishäiriöön/kielteiseen mieleen). Peggy lupasi, ettei hän tee minusta lihavaa. Mutta se tulee olemaan ikuisesti kanssani, eikä mikään saa sitä menemään pois. Elän ikuisesti näin. Miksei se painu hiiteen ja jätä minua rauhaan? Peggy sanoi, että se jättää. Aikanaan se tekee niin.”* (Emt, 150–151.)

Anoreksian prosessimaisen luonteen (Syömishäiriöliitto SYLI ry. 2009, 14) takia on sairastuneen mahdollista tavoittaa todellinen mielensä ja ymmärtää, että anorektinen toiminta ei ole todellisen mielen perspektiivistä rationaalista. Näkisin kiinnostavampana ryhtyä käsittelemään mieltä ”ulottuvuuksina”, joista kumpikin voi olla anorektisessa kokemuksessa yhtä todellinen, kuin jäädä kielteisen ja todellisen mielen jaotteluun. En kuitenkaan toteuta käsittelyä mielestä ulottuvuuksina tätä mainintaa enempää. Yhtäältä koen ajatuksen ”minän” kuulumisesta yhteen todellisen mielen kanssa mielenkiitoiseksi ja problemaattiseksi pohdittavaksi, sillä näen siihen liittyvän filosofisia kysymyksiä ihmisen subjektiivisen käsityksen ja kokemuksen muuttumisesta minuuttaan kohtaan. Eikö sairauden ole mahdollista myös nostaa esiin omasta minuudesta niitä puolia, joita ei todellisen mielen vallitessa voinut olla mahdollista kokea ”kuuluvan osaksi minuuttaan”?

Sairautta (*illness*) filosofisena metodina tarkastellut Carel (2013) esittää ajatuksen sairauden etäännyttävästä luonteesta, jonka myötä on mahdollista tarkastella ihmisluonteen ”normaaleiksi”¹ ajateltuja tapoja tai ominaisuuksia (emt, 345). Esitän Carelin pohdintaan liittyen seuraavan ajatuksen. Muun muassa syömishäiriöiden kohdalla

¹ Normaali–epänormaali- ja sairaus–terveysdikotomiat ovat problemaattisia määritelmiensä häilyvästä luonteesta johtuen. En aiheenrajauksen vuoksi toteuta pohdintaa näiden luonteesta enempää tässä tutkielmassa, mutta pohdinta säilyttää relevanssinsa tulevaisuudessakin.

sairauteen kuuluu paranemisen mahdollisuus. Sairastamiseen ja parantumiseen voi ymmärtää kuuluvan itsereflektiota, jonka kautta voi löytää uusia ”minän” ominaisuuksia, jotka omaksutaan parantumisvaiheessa ja parannuttuaan osaksi todellista mieltään ja minuuttaan. Tämä osoittaa minuuden muodostumisen dynaamisuutta, jolloin sairauden voi ajatella olevan myös subjektiivisen kasvun ja kehityksen lähde (emt, 345).

Olisi mielenkiintoista pohtia, kuinka oletettu todellinen mieli eli ”minä” ylipäättään saa alkunsa ja eikö näin ollen sairastumisen yhteydessä todellisen mielen vastakohtaksi asetu kielteisen mielen lisäksi myös ”epätodellinen” mieli, ellei näitä samaisteta. Ja edelleen, mitä mahdollisia yhtäläisyyksiä sairastuneen kokemalla kielteisellä tai ”epätodellisella” mielellä on ensisijaiseksi ymmärrettyyn ”todelliseen minään” nähden?

On kuitenkin ymmärrettävä, että hoitotoimenpiteelliseksi luonnehdittavaan diskurssiin, jossa esimerkiksi Claude-Pierre (2000, 149) yhdistää ”minän” todelliseen mieleen, kuuluu tärkeä ajatus siitä, että sairastunut ei ole yhtä kuin anoreksia, mutta henkilö voi kielteisen mielen vaikutuksesta alkaa uskoa tällä tavalla. Sairaus ymmärretään ihmiseen kuulumattomana osana ja ajallisesti epämääräisenä mutta mahdollisesti ohimenevänä tilana. Kielteisen mielen heräämisen myötä suhtautuminen omaan ruumiillisuuteen, ravintoon ja liikuntaan muuttuvat. Käyttäytyminen muuttuu itseä kontrolloivaksi. Kontrolli kohdistuu omaan kehoon, jolloin omaa ruumiillisuutta voidaan tarkastella objektiivisena, muuteltavissa olevana kehona samalla, kun eletään omaa subjektiivista ruumiillisuutta. Kontrollonin ja kielteisten ajatusmallien välillä on tiivis vastavuoroinen suhde, jossa toisella on toista edistävä vaikutus.

Anoreksiassa subjektin tietoisuuteen alkaa ikään kuin muodostua mukaansa tempaava, vaarallinen ja kiehtova todellisuus, jota voisikin nimittää anorektisen subjektin ”omaksi maailmaksi”, jonka ensisijainen asukas on kielteinen mieli. Oman maailman käsitettä anorektisen subjektin tarkastelun yhteydessä on aiemmin käyttänyt myös esimerkiksi Legrand (2013, 186). Kielteinen mieli ei halua vastaanottaa todellisen mielen merkityksenantoja. Todellinen mieli vaikuttaakin kääntyvän anoreksiassa torjuttavaksi abjektiksi. Elettynä ruumiillisuutena anorektinen subjekti kohdistaa refleктоivan, merkityksiä muodostavan ja purkavan katseensa kehoonsa. Kehoonsa keskittyneen subjektin on anorektisessa maailmassaan mahdollista kontrolloida ja pitää itseään puhtaana karttamalla abjektiota. Pалаan puhtaan ja epäpuhtaan merkityksiin tarkemmin tuonnempana.

3. Fenomenologinen metodi

Fenomenologia on Edmund Husserlista (1859–1938) alkava, 1900-luvun alussa syntynyt filosofinen perinne ja nykyfilosofian suuntaus. Fenomenologia tarkastelee ja kuvailee eletyn todellisuuden ja inhimillisen ”elämismaailman” rakenteita vastaten kysymykseen ”miten” koemme mielekkyyttä (Pulkkinen 2010, 9, 11). Elämismaailman (saks. *Lebenswelt*) käsite on lähtöisin Husserlin fenomenologiasta ja tarkoittaa sekä fyysistä että merkityksiä kantavaa ympäristöä, jota subjektin toiminta jäsentää. Eletty maailma on subjektikohtaisesti annettu, tausta kaikille havainnoille ja ajatuksille (Reuter 1997, 139) ja yhteisöllisesti jaettu intersubjektiivinen maailma.

Fenomenologian lähtökohtana on käsitys tietoisuuden *intentionaalisuudesta* eli suuntautuneisuudesta: tietoisuus on aina tietoisuutta jostakin. Intentionaalisella kokemuksella on horisonttinsa, jotka viittaavat pelkkien välittömien aistivaikutelmien yli. Nähdessään kahvikupin subjekti kokee enemmän kuin itse asiassa välittyy yhdestä aistivaikutelmasta. Kokemus tuo esiin aikaisempia kokemuksia kahvikupeista, jolloin kokevalla subjektilla on odotuksia siitä, miltä kahvikuppi näyttää, tuntuu ja miten se ”on olemassa”. Odotukset merkityksellistävät kokemuksen. (Reuter 1997, 140.) Kahvikupilla ei siis ole vain yhtä puolta tai ulottuvuutta, joka on mahdollista havaita, vaikka näin tapahtuu kahvikupin perustavimmassa horisontissa eli siinä, josta se ensisijaisesti havaitaan.² Kahvikupin yhden puolen havaitsemiseen sisältyy laajempina horisonttina kokonainen kahvikuppi, joka on mahdollista nähdä useista suunnista.

Fenomenologian tavoitteena on antaa suora kuvaus mielekkästä kokemuksestamme sellaisena kuin se on sukeltamalla kokemukseen ennen sen tiedollista tai tieteellistynyttä selittämistä (Merleau-Ponty 2005, vii). Suoran kuvauksen antaminen mielekkästä kokemuksesta onnistuu jättämällä fenomenologisessa reduktiossa sivuun luonnollinen asenne eli arki ajattelun näkökulma. Arki ajattelun näkökulman tiedon kyllästävä ja kyseenalaistamaton luonne peittää alleen sen, miten asiat lähtökohtaisuudessaan ilmenevät. Selvennän seuraavaksi Husserlin fenomenologisen menetelmän kahta pääkäsitettä *epokhē* ja *reduktio*.

² ”Perustavan horisontin” tarkennuksen teki Jussi Backman.

Epokhē on fenomenologisen tutkimuksen ensimmäinen vaihe. Tällöin on tarkoitus ”sulkeistaa” (saks. *einklammern*) maailma tavalla, jonka myötä maailmaa ei enää hyväksytä arkiajattelun näkökulman tapaan itsestään selvänä. Maailma kohdataan sulkeistamisessa ilmiönä, minkä ansiosta maailma jää tutkimuksen kohteeksi sellaisessa hahmossa, jossa se kokemuksessa ilmenee. *Epokhē* on motivaatioltaan positiivinen, sillä sen tehtävänä on antaa fenomenologialle hedelmällinen tutkimuskenttä. Sulkeistamalla maailman itsestään selvän olemisen, avautuu mahdollisuus tarkastella maailman hahmottumista kokemuksessa uudella tavalla (Pulkinen 2010, 31–32.), jota voisi kuvata filosofiseksi ”ihmettelyksi”.

Reduktiossa on kyse siitä, että arkiajattelun eli luonnollisesta asenteesta siirrytään filosofiseen asenteeseen ja ajattelutapaan. Päämääränä on kääntää huomio subjektiiviseen kokemisen prosessiin, jossa maailma todellistuu. Arkiajattelun asenteessa kokemus kiinnittää huomion todellistuvaan ja jäsentyvään maailmaan eikä kokemuksen omaan tapahtumiseen. Siinä missä *epokhē* rikkoo kokemuksen itsestään selvän kulun, on reduktiossa kysymys katseen kääntämisestä tietoisuuden etenevään kokonaisuuteen, jossa arkikokemuksessa itsestäänselvyytensä otettu maailma hahmotetaan samalla, kun tietoisuuden kokonaisuus peittyy huomion kiinnittyessä kohdattuun todellisuuteen. Näin reduktio johdattaa subjektin siihen tietoisuuselämään (saks. *Subjektivität*), jossa maailma koetaan. (Pulkinen 2010, 28, 30, 31.)

Edellä kuvatun fenomenologisen menetelmän kautta tarkastelun kohteeksi tulee siis se, miten todellisuus ilmenee tietoisuudelle ja hahmottuu mielekkääksi. Fenomenologisesti anoreksiaa tarkasteltaessa ensisijaiseksi nousee sairastavan oma subjektiivinen havainto ja kokemus ruumiillisuudestaan, jossa piilee moninaisia merkityksenantoja objektiivisesti tarkasteltavissa olevan kehon sopivuudesta esimerkiksi kokonsa puolesta ulkoisen maailman kehoideaalin vaatimuksiin.

3.1 Ruumiillinen subjekti

Ranskalaisen fenomenologin Maurice Merleau-Pontyn (1908–1961) ajatus intentionaalisuudesta puoltaa ruumiillisen subjektin maailmassa-olemisen ja havainnon ensisijaisuutta suhteessa käsitteelliseen ajatteluun (Merleau-Ponty 2005, xix, xx). Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologisessa lähestymistavassa havainnolla ja aistivalla ruumiillisuudella on ensisijainen merkitys. Merleau-Ponty kehitti teoksissaan edelleen

Husserlin ajatusta eletystä ruumiista (*Leib*). Husserl jakoi ruumiin kahteen ilmiöön: *Leib*, (johdos saksan verbistä *leben*, elää), elävä keho, ja *Körper* (latinan sanasta *corpus*), ruumis materiaalisena kappaleena. (Taipale 2010.) Eletty ruumis on ilmiöllinen (ransk. *corps phénoménal*) ja oma (*corps propre*). Eletyn ruumiin osat ovat havainnon edellytyksiä, eivät havaittavia objekteja. Edellinen ajatus pätee niin sairaaseen kuin ”normaaliinkin” ruumiiseen. (Heinämaa 1996, 79.)

Eletyn ruumiin idean valossa anorektisen ruumiillisuuden kokemukset kehon osista esimerkiksi kooltaan liian suurina ovat kokijalleen todellisia, eivät virheellisiä havaintoja tai irrationaalisia päätelmiä (emt, 79). Merleau-Ponty käsittelee havaitun maailman erityispiirteinä muun muassa suhteiden sisäistä luonnetta. Sisäisellä suhteella hän tarkoittaa, että oliot kiinnittyvät toisiinsa ollakseen sitä mitä ovat. (Heinämaa 1996, 74.) Merleau-Pontyn esimerkkejä sisäisestä suhteesta ovat ilmaisu- ja merkityssuhteet. Idea sisäisestä suhteesta on mielenkiintoinen anorektisen ruumiillisuuden kannalta. Elämänasennetta ilmaistaan Merleau-Pontyn mukaan ruumiin asennoin ja ilmein, jotka määrittyvät suhteessa toisiinsa (emt.) Ottaen huomioon edellä käsitellyn Claude-Pierren ajatuksen syömishäiriöön sairastuneen mielen kahtalaisesta luonteesta, eivät objektiivisesti havaittavissa olevat ilmeet ja eleet välttämättä vastaa sitä elämänasennetta, jota sairastunut itse asiassa kokee.

Maailmassa oleva ruumiillinen minä on subjekti, joka asettuu havaittavaksi objektiksi havaittavassa maailmassa. Merleau-Pontyn (2005, 235) mukaan ruumis on maailmassa kuin sydän ruumiissa. Ruumis yhtäältä avautuu ja aistii sekä on olemassa ja aistittavissa maailmassa. Ruumiimme on havainnon subjekti, havainnon näkökulma maailmaan (Hotanen 2010, 133; 2003, 61): ruumiin ja maailman suhde on vastavuoroinen. Olemme liitossa maailman kanssa elävänä ruumiina ja vasta toissijaisesti objektiruumiina, joka ilmenee muille subjekteille objektiivisena intersubjektiivisessä kommunikaatiossa (Hotanen 2010, 139). ”Minä” elän tässä maailmassa ja ruumiini on maailmassa olemiseni keskus, mutta sen olemus on moniselitteinen: ruumis on aina sekä subjekti että objekti. (Merleau-Ponty 2005, 95, 194, 196; Reuter, 1997, 147.) Moniselitteisyydestä kertoo esimerkiksi se, että voin koskettaa jalkaani kädelläni. Olen tällöin sekä koskettaja että kosketettava, aistija ja aistittava – subjekti ja objekti. Tällöin ruumiin kääntyminen itseään kohti on mahdollista ikään kuin eräänlaisessa reflektiossa, jossa se yrittää koskettaa itseään ollessaan jo kosketettu. (Merleau-Ponty 2005, 105, 107.)

Merleau-Ponty kuvaa *tilanteen (situation)* käsitteellä elettyä eli havaittua tilaa, joka eroaa matemaattisesta avaruudesta (Heinämaa 1996, 73). Merleau-Ponty painottaa eletyn ruumiin ja ympäröivän tilan välistä suhdetta. Tila on ruumissubjektin ensimmäinen kosketus elettyyn maailmaan. Subjekti liikkuu maailmassa, joka on paitsi fyysinen avaruus myös historiallinen ja kulttuurinen maailma. (Reuter 1997, 141.) Ruumiin ollessa vastavuoroisessa kosketuksessa elettyyn maailmaan, ruumissubjekti merkityksellistää itseään ulkoisen maailman rakenteissa ja niiden kautta ajallisessa ulottuvuudessa kietoutuessaan historiallisiin, kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin.

3.2 Historiallinen kerrostuneisuus

Merleau-Pontyn käsite *kerrostuma (sédimentation)*³ tarkoittaa menneisyyden läsnäoloa subjektin peruspiirteinä. Subjektin osana kerrostuma muovaa subjektin vapautta. Kerrostuneisuus on henkilökohtaista ja jokaisella erilaista, minkä vuoksi toisilla on paremmat ja toisilla huonommat mahdollisuudet tehdä vapaita valintoja. Kerrostuneisuus asettaa ihmiselle rajoituksia mutta myös perustan valinnoille ja teoille, jotka ilmentävät aikaan ja tilaan asettuneen subjektin mahdollisuutta toteuttaa vapauttaan. (Reuter 1997, 159.) Rautaparta (1997, 132) käsittelee muun muassa ruumiin ajallisuutta. Tällä hän tarkoittaa ruumiin koostumista kahdesta kerroksesta, jotka ovat tämänhetkisen ja ”habituaalisen” ruumiin kerros. Jälkimmäinen tarkoittaa ruumista, joka on jo ollut olemassa ja omaksunut tiettyjä maailmaan suhteessa olemisen tapoja.

Kerrostuneisuus saa aikaan sen, että ruumiin menneisyys kulkeutuu sen mukana jokaiseen uuteen tilanteeseen. Ruumiillisuus on menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden kohtaamista. Fenomenologisesti katsoen ruumiillinen kokemus ei siis ole palautettavissa ainoastaan tietynä hetkenä esiintyvään aistimukseen. Reuter (1997, 136–160) esittää, että syömishäiriöissä on kyse kulttuuristen ja yksilöllisten merkitysten yhdistelmästä, joihin liittyy käyttäytymismallien muodostuneisuus. Olemme riippuvaisia jo muodostuneesta historiallisuudestamme, kerrostuneisuudestamme (emt, 158). Reuter (emt, 159) jatkaa, että anoreksiaa voidaan kuvata myös toimintamallin käsitteen kautta.

³ Käsite on alun perin Edmund Husserlilta. Tarkennuksen teki Jussi Backman.

Tällöin anoreksian ajatellaan olevan kerrostunutta menneisyyttä, joka on muodostunut suhteessa kulttuurisiin odotuksiin ja henkilökohtaisiin toiveisiin ja turhautumisiin.

Kulttuuristen ja yhteiskunnallisten odotusten, subjektin omien toiveiden sekä turhautumisten välinen epäsuhta voikin johtaa edellä käsiteltyyn itseen kohdistuvaan abjektioon ja sairauden alkamiseen ylipäättään. Anorektisen subjektin menneisyyden läsnäolo ja mahdollisuudet toimia vapautensa valitsemiseksi ovat sidotumpia tai sallivampia. Toisaalta voi ylläpitää ”anorektisiksi” määriteltyjä tapoja tai valita näistä poikkeavia, muiden silmissä normaaleina näyttäytyviä elämäntapoja. Myöhemmin tuon esiin, kuinka anorektisiksi määritellyt tavat saavat ikään kuin ”normaalin” luonteen anorektisen subjektin omassa maailmassa eräänlaisena normistona, jota noudattamalla ansaitaan kokemus itsestä moraalisesti hyväksyttävänä yhteiskunnan jäsenenä.

Käytyäni läpi tutkielmani kannalta eräitä merkityksellisinä näyttäytyviä ruumiinfenomenologisia ajatuksia sekä fenomenologiaa metodina, siirryn esittelemään Julia Kristevan abjektiteoriaa, joka on työni ensisijainen teoreettinen viitekehys.

4. Julia Kristeva, abjekti ja abjektio

Bulgarialais-ranskalainen Julia Kristeva (s. 1941) on filosofi, psykoanalyttikko ja kirjailija. Kristeva on vaikuttanut suuresti naisliikkeen käymään keskusteluun muun muassa Ranskassa ja Yhdysvalloissa. Kristeva kiinnittää huomiota ruumiiseen, joka näyttäytyy hänelle rytmien ja viettien alueena. (Sivenius 1984, 9.) Teoksessaan *Pouvoirs de l'horreur: essai sur l'abjection* (Kauhun voimat: tutkielma abjektioista, 1980) Kristeva esittelee teoriansa *abjektioista* (ransk. *l'abjection*). Tarkastelen seuraavaksi Kristevan kielitieteellisiä ja psykoanalyttisia näkemyksiä semioottisen ja symbolisen käsitteistä sekä näiden yhteydestä abjektiin.

Kielitieteen näkökulmasta Kristeva kuvailee käsitteellä *semioottinen* (ransk. *le sémiotique*) merkityksenannon materiaalisia, ruumiillisia ja viettiperäisiä puolia, kuten rytmiä ja melodiaa (Halttunen-Riikonen & Ovaska 2013, 79). Semioottisen alueen Kristeva käsittää psykoanalyttisesti ”äidin” alueeksi. Kielitieteellisesti *symbolinen* (ransk. *symbolique*) taas viittaa kielen toimintaan nimeämisenä, merkinä ja syntaksina. Psykoanalyttisesta näkökulmasta Kristeva merkityksellistää symbolisen lakia noudattavana ”isän” alueena. Artikkelissaan ”Identiteetistä toiseen” (1975) Kristeva tarkastelee kielitieteen subjektikäsitystä ja kehittää Ferdinand de Saussuren teoriaa subjektin muodostumisesta merkin (ransk. *signe*) jakautuessa merkittyyn ja merkitsijään (ransk. *signifié/signifiant*).

Kristeva muodosti Saussuren teorian innoittamana käsityksen ”prosessin alaisesta subjektista” (*sujet en procès*; Sivenius 1984, 10, 12, 17). Prosessin alaisella subjektilla Kristeva tarkoittaa subjektia vailla pysyvää identiteettiä. Subjektina oleminen on jatkuvaa muutosprosessia, johon kieli ja puhe kuuluvat. Subjektin puheelle ei näin ollen voi antaa lukkoon lyötyjä merkityksiä. Subjekti kantaa mukanaan semioottista ja symbolista vahvistuen eriytyneeksi subjektiksi symbolisen alueella. Abjekti (ransk. *l'abject*) on Kristevan psykoanalyttisen mallin mukaan subjekti–objekti-asetelmaan asettuva affektiivinen ”osa” ja vaihe, jossa subjektin on löydettävä eriytyvä itsensä uudestaan ja uudestaan jatkuvasta muutosprosessin luonteestaan johtuen. (Siltala 2011.)

4.1 Abjekti ja abjektio

Abjekti (ransk. *l'abject*) aiheuttaa Kristevan (1982, 2) mukaan vastenmielisyyttä ja kuvotusta. Vastenmielisyyden ja kuvotuksen merkitykset avautuvat paremmin, kun abjektia tarkastellaan esimerkiksi ruoan yhteydessä. Ennen siirtymää ruokaan abjektina käsittelen aihetta Kristevan psykoanalyysin näkökulmasta sekä luon katsauksen *itsen abjektioon*.

Puhuvaksi subjektiksi eli yksilöksi muotoutuminen mahdollistuu abjektin ja abjektin luoman tunnereaktion kautta. Tätä tunnereaktiota kutsutaan *abjektioksi* (ransk. *l'abjection*). Kristeva käsittelee abjektia äidin ja lapsen eriytymisvaiheen osana, joka on välttämätön lapsen minuuden muodostumiselle. Abjekti on Kristevan psykoanalyttisen kehitysvaiheteorian mukaan osa abjekti–subjekti–objekti-asetelmaa (Siltala 2011), jossa liikutaan primaarinarsismin ja peilivaiheen kehitysvaiheissa. Primaarinarsismilla tulkitsen tässä tarkoitettavan omaan itseen kohdistuvaa tyytyväisyyden kokemusta, kun lapsi – ja Kristevaa tulkiten (1993, 123) myös äiti – saa jotakin haluamaansa.

Äiti ja lapsi ovat kummatkin kietoutuneet primaarinarsismiin, jossa lapsi ei vielä ymmärrä erillisyyttään äidistä. Primaarinarsismissa äiti haluaa olla kiinnittyneenä lapseen pitäen häntä maailman tärkeimpänä asiana, ”rinnan liitännäisenä”. Niin kauan kuin lapsi on äidille todisteena äidin omasta, tunnustetusta olemassaolosta, ei äiti halua edesauttaa sitä, että lapsi itsenäistyy ja tunnistaa oman subjektuutensa (emt, 123). Äidin halun olla auttamatta lapsen subjektuuden tunnistamista tulkitsen ilmentävän äidin primaarinarsismia. Abjektin luoman uhkaavan tunnereaktion vaikutuksesta lapsi torjuu äidin ja aloittaa oman subjektiksi muodostumisen prosessinsa astumalla kielen ja puheen merkitysten piiriin. Subjektin identiteetti muodostuu siirryttäessä puheen ja kielen eli symbolisen (”isän”) alueelle semioottiselta viettien (”äidin”) alueelta kuitenkin niin, että subjektiksi muodostuminen ei lakkaa. (Siltala 2011.)

Abjektiksi merkityksellistetty on siis torjuttava ja kiellettävä, jotta sen uhkaavuudelta päästään pakoon. Uhkaavuus liittyy Kristevan ajatukseen abjektin luonteesta subjektin identiteettiä sotkevana. Kristeva (1982, 2) kuvaa abjektia *pois heitetyksi objektiksi*, jonka voi ymmärtää liittyvän lapsen tunnistamaan äidin abjektiluonteiseen objektuuteen ja omaan erillisyyteen äidistä. Tällöin äiti objektina torjutaan abjektion kautta (Kristeva

1982, 1–4), jolloin äidistä tulee lapselle ensimmäinen abjekti. Äiti torjutaan, koska lapsi pelkää päätyvänsä uudelleen äidin hoivaan, jossa se ei ollut vielä tunnistanut omaa subjektiutta, vaan oli toiselle alttiina. Abjekti ei siis ole objekti vaan ennemminkin abjektion aiheuttava ominaisuus objektissa.

Abjektion voima ei ole ainoastaan luotaantyöntävä vaan se myös houkuttaa (Sivenius ym. 1993, 16). Tämän houkutuksen voi tulkita liittyvän abjektiossa aiheutuvaan puutteen ja tyhjyyden kokemukseen, joka jättää jälkeensä houkutuksen palata semioottisen alueelle. Puutteen tai tyhjyyden kokemus aiheutuu subjektiksi muodostuvan lapsen subjektittomuuden ja objektittomuuden kokemuksesta eriytymisvaiheessa. Tällöin tuo abjektin tuoma puutteen ja tyhjyyden kokemus myös takaa eriytymisen välttämättömyyden (Oliver 2002, 139), mikä liittyy subjektiksi muodostumisen prosessiin. Luotaantyöntävästä ja houkuttavasta luonteestaan johtuen abjektiota voisi ajatella reflektioivana subjektiuden muodostamisena, joka ilmentää epävarmuutta ja kykenemättömyyttä vastuuseen itsestä. Abjektiota tarvitaan, jotta subjekti ymmärtää oman ruumiillisuutensa sekä vallan, joka hänellä on omaan subjektiviteettiinsa. Tähän kytkeytyy kysymyksiä siitä, millaisena oma ruumiillisuus koetaan, halutaan kokea ja kuinka noita kokemuksia merkityksellistetään.

Primaarinarsismia seuraavassa peilivaiheessa lapsi oppii näkemään ja tunnistamaan itsensä ”peilissä”. Lapsi rakentaa minuutensa kuvasta, jonka näkee ulkopuolellaan. Minuus rakentuu toiseuttavan peilautumisen kautta, kun ”minä” käsitetään tuoksi toiseksi. Ennen kielen autonomiaa, joka sallii subjektin olla olemassa äidin ulkopuolella, abjekti pakottaa lapsen kohtamaan aikaisempia itsensä rajaamisen yrityksiä, jotka kuuluvat subjektiksi muodostumisen prosessiin. ”Imaginaarinen isä” tarjoaa symbolista ja kielellistä turvaa rajojaan muodostavalle subjektille, (Kristeva, 1984, 13,14) jonka on opittava kutsumaan itseään ”minäksi”.

4.2 Itsen abjektio

Itsen abjektio on kokemus siitä, kuinka subjektille paljastuu, miten kaikkien sen objektien ainut tuki on se alkuperäinen menetys, jolle subjektin oma oleminen perustuu. (Kristeva 1982, 5). Subjektin oleminen perustuu ulospääsyyn äiti–lapsi-suhteen symbioosista ja saapumiseen puheen alueelle. Alkuperäisen menetyksen tulkitsen semioottisen alueesta

eriytyneessä syntyneeksi tyhjyyden ja kaipuun kokemukseksi takaisin sinne, missä kieli ei vielä hallinnut ja vain viettien täyttymisellä oli koettu merkitys. Subjektille paljastuu hänen oma abjekti luonteensa hänen ymmärtäessään, ettei tunnista itseään missään ulkopuolellaan: hän löytää itsestään puutteen, jolle oleminen, merkitys, kieli ja halu perustuvat (Kristeva 1982, 5). Anorektisen subjektin itsen abjektiin voisi ajatella kuuluvan sairauden alkuvaiheeseen: omaa itseä ei tunnisteta ulkopuolelta tulevien määritysten ja merkitysten mukaiseksi. Tällöin kokemus itsestä tiettyyn yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen asemaan kelpaamattomana aiheuttaa tarpeen korjata tuota alennustilaa pyrkimällä lähemmäksi säännösteltyä merkitysten maailmaa. Tähän pyrkimykseen ryhdytään kontrolloimalla omaa ruumiillisuutta, mikä tapahtuu usein syömisen sääntelyn kautta.

Ruokien epäpuhdas luonne käy ilmeiseksi ja puhtauden kokemukseen pyritään karttamalla abjektiota, jossa oma ruumiillisuus ilmenee kokemuksessa vastenmielisenä likaisuutena. Itsen kokeminen abjektina näyttäytyy ensiaskeleena kohti ”oman sairaan maailman” luomista. Anorektisen ruumiillisuuden mahdollisuus Merleau-Pontyn ehdottamaan reflektioon, jota käsittelin edellä, voi korostua abjektion kokemuksessa. Tietoisuuden suuntautuminen ruumiinosaan ja niiden koskettaminen ruumiin konkreettisina objektiivisina alueina voi aiheuttaa kuvotuksen kokemista, jonka voi ajatella olevan abjektion kokemuksessa korostuneen voimakas. Koskettaessaan esimerkiksi vatsaansa, jonka sairastunut voi kokea kooltaan suureksi ja koostumukseltaan epämiellyttäväksi, anorektinen subjekti voi käsittää vatsan abjektina, jonka ei haluaisi sellaisenaan kuuluvan elettyyn ruumiiseen. Tällöin vatsa kääntyy objektista abjektiksi: identiteettiä – elettyä kokemusta sekoittavaksi kuvotukseksi, joka on kyvyttömyyttä päästä eroon oman ruumiin sisäisyydestä ja ulkoisuudesta.

Lisäksi ajattelen, että itsen abjektissa ruumiillisuuden objektiivinen aspekti on korostuneesti läsnä. Tietyt kehon osat saattavat kuvottaa ja aiheuttaa ahdistusta enemmän kuin toiset, jolloin näitä kehonosia ei sellaisinaan haluta mieltää omaan subjektiviteettiin kuuluviksi ja niitä aletaan torjua abjekteina: subjektiivisuuden objekteina, joihin on muodostunut luotaantyöntävyyden ominaisuus niissä kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa merkityksenannoissa, joissa subjekti itsensä paikantaa mutta joihin hän ei koe olevansa sopiva.

5. Ruoan abjektius ja epäpuhtaus

Abjektioon liittyvät inhottavuuden, kuvottavuuden ja vastenmielisyyden kokemukset paljastuvat ymmärrettävämmin käsiteltäessä ruokaa abjektina. Abjektion kokemukseen suhteessa ruokaan voidaankin ajatella liittyvän tukahduttava epäpuhtauden vyöry, joka pyrkii ulos subjektista. Kristevan (1984, 2) mukaan ruokaa kohtaan tunnettu kuvotus on kaikkein arkaaisin abjektio. Hän kuvailee, kuinka kouristukset ja oksennusreaktiot ovat subjektia ruoka-abjektilta suojaavia tekijöitä.

Inho ja kuvotus kääntävät subjektin pois ruoasta välttääkseen likaisuutta ja epäpuhtautta. Voi kuvitella, miten ihminen toimii huomattessaan maidon pinnalle muodostuneen kalvon, joka saa aikaan oksennusrefleksin (Kristeva 1984, 2–3). Kristevan (1984, 75) mukaan ruoasta tulee abjekti, kun ruoka on raja kahden erillisen alueen tai entiteetin välillä. Anorektisen ruumiillisuuden kohdalla asian voisi ymmärtää seuraavasti. Ruoka muodostuu epäpuhtaaksi eli abjektiksi silloin, kun subjektin sekä yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden välillä olevia piileviä, mutta poimittavissa olevia merkityksiä yhdistetään ruokiin. Näiden merkitysten on oltava luonteeltaan sellaisia, että anorektinen subjekti kokee ne hänen omassa maailmassa elävän subjektiviteettinsa puhtautta häiritseviksi, esimerkiksi kehon muotoa ja koostumusta uhkaaviksi. Näihin merkityksiin voi yhdistää ajatuksen sairastuneen omaatuntoa uhkaavasta ja soimaavasta luonteesta sekä käsityksen sairastuneen kokemuksesta paheellisesti tai väärin käyttäytyvänä intersubjektiivisessä ympäristössään.

5.1. Mary Douglasin näkökulmia epäpuhtauden ja puhtauden merkityksiin

Mary Margaret Douglas os. Tew (1921–2007) oli italialaissyntyinen antropologi, jonka teos *Purity and Danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo* (Puhtaus ja vaara – ritualistisen rajanvedon analyysi, 1966) tuo esiin näkökulmia ruumiiseen ja ruokaan yhdistetyistä epäpuhtauden ja puhtauden merkityksistä. Douglas otti teoriansa lähtökohdaksi englantilaisen poliitikon, lordi Chesterfieldin (1694–1773) ajatuksen liasta ”aineena väärässä paikassa” (Chesterfield & Roberts 1998, xxvi–xxvii; Douglas 2005, 14).

Douglasin mielenkiinto kohdistuu yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen. Häntä kiinnostavat kognitiiviset rakenteet, jotka luovat sosiaalisia tapoja erotella ja rajata asiat

kategorioihin ja antaa niille eettisiä ja moraalisia merkityksiä. Douglasin (2005, 10, 11, 22) esittämä ”ruumisteoreettinen” lähestymistapa käsittää ihmisruumiin ”esiymmärrettynä maastona”, jonka pohjalta ihminen laatii kartan muun muassa siitä yhteiskunnasta ja sen kategorioista sekä niitä erottavista rajoista, joihin hän muiden kaltaistensa kanssa paikantuu. Douglasin (2005, 14) mukaan ihmiset ovat taipuvaisia luomaan ympäristönsä sellaiseksi, että se vastaa omaa mielikuvaa tai käsitystä järjestyksestä.

Ajateltaessa liian olevan ainetta väärässä paikassa on oletettava liian sotkeneen aiemman oikean järjestyksen. Sen lisäksi, että liika on järjestystä sotkevaa, on epäpuhtaus saanut myös moraalisen merkityksen länsimaisissa kulttuureissa medikalisoituneen puhtauskäsitteen vastaparina. Epäpuhtaudessa subjektia pelottaa mahdollisuus tulla leimatuksi moraalisesti poikkeavaksi. Sääntöjen varaan rakentuneet kulttuurit haluavat välttää luokitusjärjestelmiensä sotkeutumista. Yhteiskunnallinen luokitusjärjestelmä on muovannut tapamme ajatella ihmisruumiista, sen puhtautta ja epäpuhtautta. Kulttuurin voidaan ajatella olevan eräs ruoan puhtauden ja epäpuhtauden rajaa muodostava tekijä: se antaa positiivisen mallin perusluokista, joihin aatteet ja arvot järjestetään. (Emt, 13, 90.) Tähän kulttuuriseen viitekehykseen subjekti on aina sidoksessa oman ajallisuutensa, historiallisuutensa kautta.

Kulttuurin luodessa rajaa ruoan epäpuhtauden ja puhtauden välille, voi kulttuurin ajatella luovan myös ruokiin liitettäviä abjekteja merkityksiä. Kulttuureilla on mahdollisuus muodostaa ajallisesti muuttuvia käsityksiä terveellisistä ja epäterveellisistä ruoista, jotka voitaisiin samaistaa puhtaiksi ja epäpuhtaiksi. Lisäksi Douglasin (2005, 13, 90) mukaan kulttuurilla on valta antaa positiivinen malli perusluokista, joihin aatteet ja arvot järjestetään, jolloin ruokia on mahdollista arvottaa ”hyviin” ja ”huonoihin”. Edelleen voidaan terveelliset eli puhtaat ruoat samastaa hyviin ruokiin ja epäterveelliset eli epäpuhtaat huonoihin. Näiden luokitusten kautta voi pohtia kysymyksiä ruoan koetusta moraalisestakin arvosta. Kinnunen (2008, 220-221) nostaa esiin, miten kulttuurissa laajempaa ihannointia nauttivien piirteiden, kuten rasvattomuuden ehtona on kyky tehdä arjessa oikea moraalinen valinta epäpuhtaiden ja puhtaiden elämäntapojen välillä. Nämä piirteet ruumiillistuvat tietynlaisessa elämäntavassa (emt, 221), joka anorektiselle subjektille voi olla äärimmilleen venyvää epäpuhtauden karttamista ruumiillisuutta

kurittavin keinoin. Näiden keinojen merkityksenä voi olla ruumiin ”oikeaoppinen” muokkaaminen paremmaksi ihmiseksi tulemisen tarkoituksessa (emt, 220).

Douglasin (2000, 23) mukaan ihmisten olisi kyettävä näkemään ihmisruumiissa yhteiskunnan symboli ja ymmärrettävä sosiaaliseen rakenteeseen liittyvät voimat ja vaarat sekä niiden esille tuleminen nimenomaan ihmisruumiissa. Huomiota tulee kiinnittää ruumiin aukkoihin, kuten suuhun. Ruumiin aukot ovat eräänlaisia rajanylityspaikkoja. Näihin rajanylityspaikkoihin liittyy epäpuhtautta ja likaantumista koskevia uskomuksia ja tapoja (emt, 23.) Pelätessään moraalista tahriutumista yksilö voi alkaa vältellä epäpuhtaaksi luokitellun ruoan laittamista itseensä rajanylityspaikan eli suun kautta. Hän siis välttelee epämoraalista syömistä ja sen myötä itsensä merkityksellistämistä epämoraaliseksi.

Syöminen on saanut kulutuskulttuurissa moraalisen aseman, jossa erilaisten elämäntapojen ruokavaliot tähtäävät terveydellisten päämäärien ohella eettis-sosiaalisiin sisäpiiriin ja ulkopiiriin luokituksiin. Ruokailutapojen ja ruokaoppien sanomasta on tullut rajanvetoa oikean ja väärän syömisen välillä. (Kinnunen 2001, 117.) Tulkiten Douglasia ja Kinnusta ajattelen, että yhteiskunta kulttuureineen tulee asettaneeksi subjektin asemaan, jossa hänen on tehtävä valintoja epäpuhtaiden ja puhtaiden, moraalin tuntoa hyvään tai huonoon suuntaan säätelevien ruokien välillä. Lisäksi ajattelen, edelleen Douglasiin ja Kinnuseen nojaten, ruoan moraalisesti paheellisen arvon kokemuksen ilmenevän anorektiselle ruumiillisuudelle, kun hän on tehnyt valinnan syödä eli päästää rajojensa sisään subjektiviteettiinsa jotakin mikä yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa rakenteissa on merkityksellistetty epäpuhtaaksi. Käänteisesti puhtauden kokemus ilmenisi samaa reittiä valinnan kautta syödä puhtaaksi merkityksellistettyjä ruokia.

Anorektikon abjektiksi kokeman ruoan torjuminen vaatii järjestelmän, joka estää likaa päätyvästä omaan ruumiiseen. Ruumiissa se olisi väärässä paikassa ja sotkisi oman maailman rutiinit ja säännöt. Tähän rajanylitykseen eli syömiseen liittyy valinnan tekeminen, jolloin itseä syytetään myös aiheutuneesta kuvotuksen eli abjektion kokemuksesta. Itsen voi tässä käsittää Charpentieriin viitaten ”todellisena mielenä” ja syyttäjän näin ollen ”kielteisenä mielenä”. Abjektion kokemuksessa ruoka on ruumiissa väärässä paikassa ja häiritsee anorektisen subjektin identiteettiä, mikä yhdistyy Kristevan ajatukseen abjektin luonteesta häiritä subjektin identiteettiä eli kokemusta itsestään. Saavuttaakseen puhtauden kokemuksen ja voidakseen tuntea toimivansa

yhteiskunnalleen ja kulttuurilleen hyveellisin tavoin on anorektisen subjektin entistä hanakammin pyrittävä välttämään abjektiota, mikä tapahtuu omaa ruumista kontrolloimalla ja kurittamalla. Hyveellisinä pidettyinä elämäntapoina voivat näyttäytyä sellaiset ruumiintekniikat, jotka suosivat kulttuurissa laajemmin ihannoituja piirteitä, joista maininta on esitetty edellä. Kinnusen (2008, 221) mukaan nämä ruumiintekniikat ilmentävät ulkonäköruumiin asettumista perustavien moraalisten rajanvetojen keskuksiksi.

5.2 Rasvaisuus ja moraalittomuus Anne Puurosen etnografisessa tutkimuksessa

Anne Puuronen on tutkinut etnografisessa tutkimuksessaan anorektisen kokemustiedon kulttuurista jäsentymistä. Tutkimus selvitti muun muassa, mitkä elementit pitävät yllä ja uusintavat anorektikon merkitystodellisuutta ja toisaalta millaiset merkityksen muodostumisessa tapahtuvat muutokset voivat viitata anorektisen elämäntodellisuuden (vrt. ”oman maailman”) heikkenemiseen. (Puuronen 2004, 8.) Kohdistan kiinnostukseni rasvan käsitteen ympärille muodostuvaan kokemukseksi anorektisen subjektin maailmassa. ”Rasva” saa tarkastelussani Mary Douglasin esittelemän epäpuhtauden merkityksen. Ajattelen anorektisen subjektin noudattavan ”moraalista dieettiä”, jossa Puurosen (emt, 82) mukaan oleellista ovat rasvan konkreettisen kokemisen (esimerkiksi ruumiissa ”tunnistettava” rasvaisuus) lisäksi subjektin ajattelu- ja toimintatavat, jotka yhdistyvät hänen arvoihinsa. Abjektin ruoan karttaminen on rasvattomuuden eli hyveellisen ihmisen meriitin lunastamista etenkin tietynlaisen terveystodellisuuden tendenssin vallitessa. Abjektio paljastaisi väärin tekemisen siinä moraalisisessa koodistossa, joka soveltuu anorektisen subjektin elämäntodellisuuden normistoksi.

5.2.1 Rasvattomuuden tyylistä ja terveydestä puhtautena

Anorektikolle rasvainen ruoka edustaa rajaa, jonka toisella puolella on ruumiillinen kokemus puhtaudesta (rasvattomuudesta) ja toiselle puolella epäpuhtaudesta (rasvaisuudesta). Puurosen tutkimusaineisto osoittaa ”rasvan” tarkoittavan myös konkreettista ruumiissa olevaa rasvaa. Rasva on terveydelle haitallisimmillaan, mikäli se sijaitsee vyötäröllä ja vatsaontelossa, lantiolla, reisissä ja pakaroissa (Puuronen 2004, 64.) Ajattelenkin, että rasvaan yhdistyy konkreettinen kokemuksellinen ja eletty ulottuvuus, jota halutaan välttää. Rasvainen ruoka kääntyy abjektiksi, koska sen pääsy ruumiiseen saa

subjektin kokemaan itsensä rasvaiseksi eli epäpuhtaaksi. Ruoka halutaan pitää etäällä, sillä jo sen havaitseminen voi aiheuttaa uhkan tunnun. Näin ollen anorektisen subjektin omassa maailmassaan elämisen säännöstöön kuuluisi sellaisten ruoka- ja elämäntapavalintojen tavoittelu, joiden ajatellaan tukevan rasvattoman eli puhtaan ruumiillisuuden kokemusta. Esimerkiksi kehonrakennuksen piirissä proteiini on merkityksellistetty puhtaimmaksi ruoka-aineeksi, kun taas rasvoja sallitaan aterioiden puolelta vähemmän yleisiin suosituksiin verraten (Kinnunen 2001, 118). Rasvatonta kehoa on siis mahdollista tavoitella sallitusti, mikä voikin hämärtää sen näkemistä, kenelle syöminen, liikkuminen ja ruumiillisuuden kontrollointi on jo muodostunut ongelmaksi.

Anorektinen subjekti toteuttaa oman maailmansa säännöstön lisäksi yhteiskunnallista ”rasvattomuuden tyyliä”, joka on lähtöisin valtakunnallisesta ravitsemus- ja terveysneuvonnasta. Esimerkiksi Suomessa ihmisten suhdetta ruokaan ja sitä kautta elämäntapaan ovat määrittäneet niin 1860-luvun nälkävuosien muistot kuin 1900-luvun alun kotitalous- ja kansanvalistus Suomessa. Edelleen historiallisuus näkyy ruokakulttuurin ja elintarvikevalikoiman muuttumisessa teollistumisen ja kaupungistumisen myötä 1950-luvun loppupuolella. Juuri tähän ajankohtaan kytkeytyy ajatus ruoan elämäntapallisuudesta. Ravitsemustutkijat ja -valistus alkoivat huomioida väestön ruokailutottumuksia, jolloin etenkin sokerin, rasvan ja valkoisten jauhojen liiallinen käyttö sekä ruoan ravintoainepitoisuudet nousivat ensiarvoisiksi tarkastelun kohteiksi. Voita ja rasvaa sisältävistä entisistä herkuista tuli nyt epäterveellisiä, eikä tämä tendenssi ole tähän päivään mennessä väistynyt. (Puuronen 2004, 70–71.)

1800-luvun lopun terveysvalistuksessa syntynyt käsitys terveydestä puhtautena ja järjestyksenä (Puuronen 2004, 75) jatkuu edelleen. Etsimällä verkosta hakusanoin *clean eating* löytää muun muassa Suomen ”motivoivimmaksi treenimediaksi” itsensä esittelevän Tikis.fi -sivuston⁴ tarjoamia ohjeita siitä, kuinka välttää nopeita hiilihydraatteja ja huonoa rasvaa. Puhtaan elämäntavan ideologia pitää sisällään ”kiellettyjen ruokien” olemassaolon, ei vain käsitteenä vaan myös reaalisina entiteetteinä. Rasvaisen ruoan määrittelyminen epäterveelliseksi yhteiskunnallisessa mittakaavassa

⁴ <https://tikis.fi/naisten-ravinto/mita-clean-eating/>

luokittelee epäpuhtaiksi tietyt ruoat, joita anorektinen subjekti alkaa vältellä niihin liitettyjen merkitysten takia.

Epäterveellisuuden ja epäpuhtauden merkitys ei implikoi vain ruokien vältettävyyttä. Sillä, että ei käyttyä esimerkiksi *clean eating*-elämäntavan edustaman rasvattomuuden tyylin mukaisesti, on seurauksia myös omaa ihmisyyttä koskeville tulkinnoille. Anorektinen subjekti on uppoutunut yhteiskunnallisesti säänneltyihin ”terveellisen elämäntavan” ehtoihin. Puurosta (2004, 81) mukaillen: anorektikko omaksuu moraalisen dieetin säännöt ”oman maailmansa” normeiksi, jotka suojelevat häntä abjekteilta ruoilta. Hän saa kokemuksen ruumiillisesta puhtaudesta, johon yhdistyy säntillinen ehtojen noudattaminen, jolla voi lunastaa yhteiskunnallisesti kelvollisen ihmisen meriitin ja kokea olevansa arvokas.

Ripustautumalla terveysvalistuksellisiin yhteiskuntasuhteisiin anorektinen subjekti hankkii oikeutusta toimintatavalleen, joka kohtaa säänneltyjä ”terveellisen elämäntavan” ehtoja ja ”rasvattomuuden tyyliä” ja jolle altistaa myös mainonta. Mainonnalla ihmisiä halutaan motivoida huolestumaan ja huolehtimaan terveydestään (Puuronen 2004, 73). Yhdistämällä ruokakuvia tietynlaiseen sanastoon ja mahdollisesti myös tietynlaisen kehon omaavan mallin kuvaan mainonta tulee merkityksellistyneeksi ja kategorisoineeksi ruokia terveellisen eli puhtaan ja sallitun sekä epäterveellisen eli epäpuhtaan ja kielletyn jaotteluihin. Tällöin ei ainoastaan ruokaa merkityksellistetä hyväksi tai pahaksi, vaan myös tietynlainen vartalon muoto ja koostumus saa arvotuksensa ja arvostuksensa. On toki niin, että mainonnan kuvat ja sanat merkityksineen ovat subjektiivisesti tulkittavissa.

Oletettuja mainonnan luomia merkityksiä ruoan puhtaudesta tai epäpuhtaudesta on mahdollista lukea tavalla, joka ei tue näitä mainonnan luomia käsityksiä. Kuitenkin ajattelen olevan mahdollista, että anorektinen subjekti kiinnittää huomionsa intensiivisemmin sellaisiin mainoksiin, jotka antavat ajankohtaisimpia neuvoja hänen moraalikoodistonsa ylläpitämiseen, sillä nämä ovat hänelle merkityksellisimpiä abjektin synnyttämän uhan torjumisessa. Havaitessaan median ilmentävän, milloin mikäkin ruoka on rasvaista ja vältettävää, subjekti saa perusteltuja syitä rajata puhtaiden ruokien valikoimaansa yhä pienemmäksi. Tällöin hänen toimintatapansakin vastaavat yhteiskunnallisesti säänneltyjen ”terveellisten elämäntapojen” ehtoja ja ”rasvattomuuden tyyliä”.

5.2.2 Konventionaalisuus ruokapuheen moraalikoodistossa

Rasvaisen aterian syöminen on määrittynyt kulttuurisessa ”painonhallintapuheessa” tietynlaiseksi väärin tekemiseksi (Puuronen 2004, 77), jolloin määrittyy myös se, mikä on oikein: syödä puhtaasti ja rasvattomasti. Moraalinen koodisto on rakennettu sisään terveyden ja ruumiillisuuden diskursseihin. Puurosen (emt.) tutkimuksessa tulee lisäksi esiin, kuinka sosiaalinen puhetyyli määrittyy konventionaalisesti oikeaoppiseksi, vaikka sanotulla ei olisikaan yhteyttä yksilön senhetkiseen, tulevaan tai aiempaan toimintaan. Anorektikon ollessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa voi kommunikaatiossa ilmetä myös oman itsen abjektius tiedostettujen menneiden syömisvalintojen tai senhetkisten ruokaan tai tuleviin syömishetkiin liittyvien ajatusten kautta. Toisen määrittellessä sen, millaisen ruoan karttaminen on ”oikeaoppista”, ei omaa itseä välttämättä tunnisteta noiden määritelmien mukaan toimineeksi, jolloin omaa menneisyyttä kavahdetaan. Toisten asettamien normien suorasukainen hyväksyminen antaa myös mahdollisuuden merkityksellistää suhtautumista tuleviin tilanteisiin.

Toisen todetessa: ”On hyvä olla sortumatta hillomunkkiin”⁵, voi anorektikko kokea, että on ollut pahe syödä hillomunkkeja menneisyydessä tai että olisi väärin sortua niiden syömiseen uudestaan. Anorektinen subjekti elää uudelleen niitä hetkiä, joina mahdollisesti söi hillomunkkia – hän suorittaa eräänlaisen historiallisen läpikäynnin nykyhetkestä käsin. Samalla hän saa moraalikoodistolle vahvistusta toisen ”konventionaalisesta” puheesta, josta poimii ajatuksen hillomunkin epäterveellisyydestä. Samalla puhuva toinen on kokenut tilanteen konventionaalisen sosiaalisen diskurssin merkityksessä ajatellen, että esimerkiksi ajan terveysdiskurssin puitteissa ”näin kuuluu lausua” (emt, 77), vaikka hän myöhemmin tulisikin itse syöneeksi hillomunkkeja. Anorektisen subjektin eläminen omassa maailmassaan tarvitsee tuekseen myös ruumiillisia toisia, jotka mahdollistavat anorektisten merkitysten luomisen. On kuitenkin olennaista huomauttaa, että sairastunut tarvitsee ruumiillisia toisia löytääkseen tien ulos syömishäiriöisestä tavasta tarkastella itseään ja maailmaa.

Puhtauden tavoittelu tapahtuu omaa ruumista kurittamalla. Abjektiossa ruumiin tulkitaan etääntyvän yhteiskunnallis-kulttuurisesta ihanteellisesta ruumiillisuudesta, mikä tekee

⁵ Valitsin esimerkiksi hillomunkin sattumanvaraisesti, mutta myös sen vuoksi, että se sisältää kaikki Puurosen tutkimusaineistossa (2004, 71–72) epäterveellisiksi listatut ravintoaineet. En sen takia, että asemoin itseni ajattelemaan hillomunkkia ”epäpuhtaana”, vältettävänä ruokana.

epäpuhtaan ruoan välttämisestä myös esteettisiin kysymyksiin liittyvän seikan. Puhtaana eli rasvattomana eletty ruumis edustaa kuitenkin tiettyä esteettistä politiikkaa (Puuronen, 2004, 64). Ajattelen tämän esteettisen politiikan olevan tietynlaisen ruumiillisuuden ideaalin äärirajoille viemistä, mutta tässä tutkielmassa en perehdy mainittuun näkökulmaan mainintaa enempää. Ruoka on myös oman maailmassa olemisen elinehto. Torjuessaan abjektin ruoan anorektikko torjuu myös omaa maailmassa olemistaan sellaisena ruumiillisuutena, joka ei ole sopusoinnussa kulttuuristen ja yhteiskunnallisten ruoan terveysteorioiden merkityksenantojen kanssa. Hän haluaa välttää mielikuvan itsestään ”epäpuhdasta, rasvaista ruokaa syövä” subjektina, vaikka tuo mielikuva olisikin eräs hänen toimintaansa ohjaileva tekijä. Hänen käsityksensä tällaisesta subjektista on kärjistynyt oman ruumiillisuuden abjektin luonteen takia.

6. Lopuksi

Kristevan abjektiteoriaa mukaillen subjektin valta omaan ruumiillisuuteensa mahdollistuu, kun oma itse tunnustetaan toisesta erilliseksi. Abjektiteorian käyttäminen työssäni mahdollisti filosofisen teoreettisen viitekehyksen yhdistämisen käytännöllisempään, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen tason tarkasteluun epäpuhtauden merkityksistä liittyen muun muassa ruumiillisuuteen, ruokaan, syömiseen ja moraalisiin yhdistyviin pohdintoihin. Anorektisen subjektin kohdalla abjektion kautta luotu valta omaan ruumiillisuuteen vaikuttaisi katoavan tai ainakin muuttavan muotoaan, mutta mahdollistaa myös muutoksen tekemisen. Vallan ensisijaiseksi käyttäjäksi muodostuvat ne yhteiskunnalliset ja kulttuuriset diskurssit ja merkitykset, joita subjekti poimii ja liittää ruumiillisuuteensa moraalisiin merkityksiin ja jotka voivat olla havainnoitavissa kielellisten ilmauksien lisäksi myös kuvallisten representaatioiden muodossa.

Fenomenologian käsitys tietoisuuden intentionaalisuudesta ja Merleau-Pontyn tarkempi ruumiinfenomenologinen tapa käsittää intentionaalisuus ruumiillisella tasolla, auttaa ymmärtämään anorektisen subjektin tietoisuutta kehonsa objektiivisesta luonteesta erityisellä tavalla: itseä on tarkkailtava, mittailtava ja muokattava. Lisäksi fenomenologinen lähestymistapa auttaa näkemään anorektisen ruumiillisuuden olevan intensiivisesti läsnä kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa merkitysrakenteissa, joiden kautta omaa kerrostuneisuutta rakennetaan ja eletään tämän hetkisyudessa.

Ruokiin liitettävät terveydelliset merkitykset näyttävät anorektiselle subjektille velvoituksena, mutta myös toisaalta oikeutuksena luopua ruoasta. Oikeutuksena siksi, että anorektikko etsii yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti normatiivisia eli hyväksyttäviä syitä olla syömättä. Toisaalta lisääntyvät käsitykset siitä, mitä ruokaa olisi hyvä välttää, saattavat aiheuttaa anorektikolle kaaoksen tunnun ja kartettavien ruokien määrä alkaa puuduttaa. Mikä on riittävä määrä syömättömyyttä, jotta voi sallia puhtaan omantunnon äänen ja vaimentaa ”kielteisen mielen” kuiskinnan? Ruumiillisuuttaan anorektisena elävä subjekti voikin kaivata pois merkitysten maailmasta sinne, missä vain semioottinen oli läsnä. Symbolinen alue sallii, mutta toisaalta myös vaatii oman itsen merkityksellistämisen objektiksi, josta halutaan etäännyä. Johtuen ruumiillisuuden moniselitteisestä luonteesta subjekti–objekti-kietoutumana, ei omaa subjektiivista kokemusta itsestä objektina pääse pakoon.

Ruumissubjekti on kerrostuneisuudessaan sotkeutunut historiallisiin, kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin, sillä ruumis ja maailma ovat vastavuoroisessa suhteessa. Vastavuoroisesta suhteesta johtuen anorektisen subjektin on mahdollista merkityksellistää itseään noissa rakenteissa ajallisessa ulottuvuudessa. Anorektisesta ruumiillisuudesta on luettavissa Douglasin esittelemä yhteiskunnan ja kulttuurin merkityksenanto moraalisuuden ansaitsemiselle tiettyjen terveysideologisten käytäntöjen kautta, esimerkiksi välttämällä rasvaisiksi mielletäviä ruokia. Epäpuhtaan symboliikka, johon tässä tutkielmassa yhdistin Anne Puurosen tutkimuksen pohjalta rasvaisen ruoan, on subjektin kerrostuneisuuden eli menneisyyden läsnäolon uskomusten kyllästävä.

Rasvaisen ruoan epäpuhtauden symboliikka muodostuu hallinnan välineeksi, jolla ihmisiä voidaan ohjailta toteuttamaan tiettyjä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia konventioita, joihin anorektinen subjekti takertuu. Takertumisessaan hän saattaa tulla sellaisen merkityksen kantajaksi, josta voi luopua. Luopuminen tapahtuu rohkeuden ja halun kautta, uskalluksesta tehdä valinta hajottaa ja merkityksellistää moraalidieetin sanelemat säännöt uudelleen ja ottamalla askel ulos anorektisesta maailmasta. Abjektio voi tarjota tien uuteen merkityksellistämiseen ja oman anoreksiasta vapaan subjektiviteetin löytämiseen: oman subjektiivisuuden rajallisuus on hyväksyttävä uudelleen tarttumalla itsen ja ruoan välissä häilyviin kuvottavuuden merkityksiin, jotka kielivät omasta epäonnistumisesta. Nämä merkitykset kyseenalaistamalla ja ahdingon kautta ne läpi elämällä voi ymmärtää olevansa ruumiillinen subjekti – ei objekti tai abjekti.

Kiitokset

Haluan kiittää Jussi Backmania tutkielmani ohjaamisesta ja saamastani perusteellisesta palautteesta kirjoitustyön aikana. Kiitos myös opiskelijakollegoilleni osoittamastanne kiinnostuksesta tutkielmani aiheeseen ja antamastanne palautteesta tutkielman kirjoittamisen aikana.

Lähteet

- Carel, Hannah Havi. 2013. "Illness, Phenomenology and Philosophical Method". *Theoretical Medicine and Bioethics* 34 (4), 345-357.
- Chesterfield, Philip. 1998. *Lord Chesterfield's Letters*. Edited by David Roberts. Oxford: Oxford University Press.
- Claude-Pierre, Peggy. 2000. *Syömishäiriöiden salainen kieli: miten ymmärtää ja hoitaa anoreksiaa ja bulimiaa*. Suomentanut Mirja Rutanen. Helsinki: Tammi.
- Douglas, Mary. 2005. *Puhtaus ja vaara: rituaalisen rajanvedon analyysi*. [*Purity and Danger: An analysis of the concepts of pollution and taboo*, 1966]. Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Hacklin, Saara; Juho Hotanen & Hermann Yli-Tepsa. 2014. "Merleau-Ponty, Maurice". *Logos-ensyklopedia. Filosofia.fi: portti filosofiaan*. Saatavilla <http://filosofia.fi/node/6875>, luettu 2.4. 2018.
- Halttunen-Riikonen, Elina & Anna Ovaska. "Sukupuolieron ajattelijat". *niin & näin* 3/2013, 74–81.
- Heinämaa, Sara. 1996. *Ele, tyylä ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Heinämaa, Sara, Martina Reuter & Kirsi Saarikangas (toim.). 1997. *Ruumiin kuvia: subjektin ja sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hotanen, Juho. 2003. "Merleau-Pontyn fenomenologinen paluu alkuperäiseen havaintoon". *niin & näin* 4/2003, 58–65.
- Hotanen, Juho. 2010. "Merleau-Ponty ja ruumiillinen subjekti". Teoksessa Miettinen, Pulkkinen & Taipale (toim.), 134–148.
- Jensen, Rasmus Thybo & Dermot Moran (eds.) 2013. *The Phenomenology of Embodied Subjectivity*. Dordrecht: Springer.
- Karhunen, Leila, Jyrki T. Kuikka & Matti Uusitupa. 2003. "Aivojen kuvantaminen syömishäiriöiden ja lihavuuden tutkimuksessa". *Duodecim* 119, 859–865.

Kinnunen, Taina. 2001. *Pyhät Bodarit: Yhteisöllisyys ja onni täydellisessä ruumiissa*. Helsinki: Gaudeamus.

Kinnunen, Taina. 2008. *Lihaan leikattu kauneus: kosmeettisen kirurgian ruumiillistuneet merkitykset*. Helsinki: Gaudeamus.

Kristeva, Julia. 1982. *Powers of Horror: An Essay on Abjection* [*Pouvoirs de l'horreur*, 1980]. Translated by Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press

Kristeva, Julia. 1993. *Puhuva Subjekti: tekstejä 1967-1993*. Suomentaneet Pia Sivenius ym. Helsinki: Gaudeamus.

Kristeva, Julia. 2002. *The Portable Kristeva*. Edited by Kelly Oliver. New York: Columbia University Press.

Legrand, Dorothée. 2013. "Inter-subjectively Meaningful Symptoms in Anorexia". Teoksessa Jensen & Moran (eds.), 185–201.

Merleau-Ponty, Maurice. 2005. *Phenomenology of Perception*. [*Phénoménologie de la perception*, 1945]. Translated by Donald A. Landes. London: Routledge.

Miettinen, Timo, Simo Pulkkinen & Joonas Taipale (toim.) 2010. *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus.

Pajamäki, Nelli. 2015. "Henkeä uhkaavan anoreksian tunnistaminen ja somaattinen hoito." Syventävien opintojen kirjallinen työ. Tampereen yliopiston Lääketieteen yksikkö. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98449/SYVENTAVA-1453483049.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 19.4.2018

Puuronen, Anne. 2004. *Rasvan tyttäret: etnografinen tutkimus anorektisen kokemustiedon kulttuurisesta jäsentymisestä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Pulkkinen, Simo. 2010. "Husserlin fenomenologinen menetelmä". Teoksessa Miettinen, Pulkkinen & Taipale (toim.), 25–44.

Rautaparta, Malla. 1997. ”Ruumis subjektina Merleau-Pontyn filosofiassa”. Teoksessa Heinämaa, Reuter & Saarikangas (toim.), 129–135.

Reuter, Martina. 1997. ”Anorektisen ruumiin fenomenologia”. Teoksessa Heinämaa, Reuter & Saarikangas (toim.), 136–167.

Siltala, Pirkko. 2011. ”Julia Kristeva – naispsykoanalyttikko mielen hämärien, mutta ratkaisevien alueiden kartoittajana”. *Psykoterapia* 30 (2), 137–152.

Sivenius, Pia. 1984. *Avautua solmuun: naisnäkökulma ja miehinen diskurssi*. Helsinki: Gaudeamus.

Syömishäiriöliitto-SYLI ry. 2009. *Syömishäiriöt: mistä on kyse? Ensitieto-opas syömishäiriöön sairastuneiden lasten ja nuorten vanhemmille*. Jyväskylä: Syömishäiriöliitto-SYLI ry.

Taipale, Joonas. 2010. ”Husserl, Edmund”. *Logos-ensyklopedia. Filosofia.fi: portti filosofiaan*. Saatavilla <http://filosofia.fi/node/4936>, luettu 19.2.2018.